

Vladimir Skračić
Zadar

IZLOG SUVREMENE ETIMOLOGIJE

Vojmir Vinja, *Jadranske etimologije, Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku*, KNJIGA I, A-H, HAZU - Školska knjiga, Zagreb, 1998.

1. Koncem 1998. izišao je konačno iz tiska prvi svezak *Jadranskih etimologija* Vojmira Vinje. Riječ je, kako stoji u podnaslovu, o Jadranskim dopunama Skokovu etimologijskom rječniku, a obrađeni su leksemi od slova **A** do slova **H**. Autor intenzivno radi na drugom dijelu i treba se nadati, ako okolnosti budu povoljnije za ovakva izdanja, da će se glose od slova **I** do slova **Ž** pojaviti u relativno kratkom roku.

Suizdavači ovog vrijednog djela su Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Školska knjiga iz Zagreba. Ova je knjiga plod dugogodišnjeg rada autora na polju jadranske etimologije i oni koji su ovaj rad pratili, prepoznat će neke dijelove koji su već bili predstavljeni javnosti pod naslovom *Prilozi čakavskoj aloglotoji* u ovom časopisu, u knjizi *Jadranska fauna* (I i II), u SRAZU i drugim hrvatskim i međunarodnim časopisima.

Upućenoj i stručnoj javnosti uglavnom je poznato u kakvim je okolnostima objavljen Skokov *Etimologijski rječnik hrvatskog ili srpskog jezika* (JAZU 1971-74). No, ipak na neke činjenice treba podsjetiti. Skok je na *Rječniku* radio sam, bez pomoći suradnika. Djelo je izdano poslije autorove smrti. Za njegova života još nije bio objavljen monumentalni etimologijski riječnik francuskog jezika (FEW) W. von Wartburga. V. Vinja nas u Predgovoru podrobnije obavještava o teškoćama kojima su bili izloženi priređivači *Rječnika* i o razlozima brojnih propusta. Stoga se Vinjine kritike *Rječnika* više odnose na ono što u njemu piše, nego na ono što je Skok stvarno (ranije i na drugom mjestu) napisao, a što priređivači nisu svaki put provjerili. V. Vinja je o svemu tome iscrpno izvijestio javnost odmah po izlasku *Rječnika* iz tiska u SRAZ-u, pa se ovom prigodom na to više nećemo vraćati.

Svi ovi objektivni i subjektivni razlozi s jedne strane, te upućenost autora u etimološku problematiku, posebno u onaj njezin prostorni areal koji predstavlja more, primorje, podmorje, živi svijet, etnološka baština i djelatnosti, s druge, stavili su V. Vinju pred zadaću da odgovori na ona etimološka pitanja na koja njegovi predšasnici nisu imali odgovora.

2. Na ovom mjestu autoru se otvorio čitav niz pitanja među kojima je svakako jedno od najtežih bilo kako identificirati ono čega u *Rječniku* nema. Lakšim se činilo ono što je, bilo zbog netočnih Skokovih obavijesti, bilo zbog Skokove metodološke pozicije ili čak pogrešaka priređivača, krivo postavljeno ili pogrešno interpretirano. U svakom slučaju, V. Vinja je na sva ova pitanja (i druga koja ovdje ne spominjemo) dao meritorne i na razini današnjih spoznaja cjelovite odgovore.

Autor građu za svoje natuknice crpi iz bezbroj izvora: dugogodišnjeg terenskog rada i bilježenja, svih relevantnih etimoloških rječnika i knjiga, iz svih rječnika lokalnih jadranskih govora od Jurišića do danas, raznih leksičkih i toponomastičkih inventara, starih leksikografa, literarnih djela na čakavštini... Značajno mjesto među tom literaturom zauzimaju i već spomenuti *Prilozi* objavljeni u *Čakavskoj riči* na što svakako možemo biti ponosni, jednako kao i na činjenicu da je V. Vinja i danas jedan od članova Uredništva.

3. Ovim smo već zadrli i ono najvažnije, a što je po našem sudu i najveća vrijednost ovoga djela, to jest u metodologiju iznošenja građe i njezinu interpretaciju.

Potrebno je radi razumijevanja autorova pristupa reći nekoliko riječi o onome što se u lingvističkim krugovima dobro zna, a što ipak nije dovoljno poznato široj pa i kulturnoj javnosti. Etimologija ima golemu privlačnu moć i malo je ljudi, od obična puka pa do velikih učenjaka svih profila, koji nisu bar na trenutak pokušali doseći zabranjeno voće iz njezina vrta. Podrijetlo imena ili riječi znak je identiteta i ma koliko se on danas mogao činiti nevažnim pod utjecajem svemoćnih tehničkih i medijskih poravnanja, mnogima još uvijek riječi i njihova skrivena značenja nisu izgubila onu privlačnost koju, i inače, skrivaju svi tajnoviti predmeti i nedohvatljiva mjesta. Mnogi se i sami prepuštaju toj tajnovitoj detektivskoj igri, ali zbog neupućenosti u tajne zanata, obično ostaju na prvoj postaji.

Možda je upravo iz ovih razloga etimologija jedna od najstarijih i najkontroverznijih jezičnih disciplina. Lingvističke škole XIX. i veliki lingvisti XIX. i XX. stoljeća dodali su tom općem interesu golemo znanstveno pokriće: metodu, golemu građu i velike etimologijske rječnike. Temeljni prigovor koji se upućuje lingvistima toga doba, kada se po strani ostave nemjerljive zasluge za razvitak lingvistike, jest da su se pretežito bavili formom i pratili njezin razvoj do oblika u kojima su riječi potvrđene u trenutku analize. V. Vinja osvrće se u tom kontekstu u Predgovoru na rad P. Skoka. (...) "Tu valja naglasiti - kaže autor - da smo daleko od svake primisli da bi Skok bio *homo unius libri*. Naprotiv, njegovo znanje i interes daleko su prelazili granice upućenosti jednog romanista mladogramatičarskog usmjerenja. Za njega se nikako ne smije reći da je bio antisemantičar, ni antistrukturalist, ali se može tvrditi da u njegovu *Rječniku* ni semantika ni shvaćanje jezika kao sustava nemaju ono mjesto koje bi im pisac bio dao da je uspio sâm dovršiti i zaokruženo dati u tisak" (...). Potkrijepili bismo ovaj stav stavom samoga Skoka koji na bezbroj mjesta, osobito u *Slavenstvu i romanstvu*, poziva nove naraštaje da protumače ona mjesta koja on nije mogao provjerom činjenica na terenu, protumačiti.

V. Vinja je odgovorio i jednom i drugom zahtjevu. Prvom, izvanrednim poznavanjem svih relevantnih jezika i njihovih povijesnih mijena na Jadranu, drugom, izvanrednom

upućenošću u literaturu i stanje na terenu. Nažalost, za ovo potonje nije dovoljan jedan čovjek ma kakve njegove sposobnosti bile, ni jedan ljudski vijek, pa će neke nove *Dopune* rješavati pitanja koja su danas nepoznata ili nerješiva, kada za to dođe vrijeme.

4. Dobro etimološko rješenje podsjeća na dobar krimić. Svatko bi mogao biti ubojica, ali će nam tek sveznajući inspektor na kraju, objašnjavajući sve činjenice pa i najneznatnije detalje, razriješiti enigmu. Ono što prvo vidimo i što nam kroz film "podvaljuje" redatelj, obično je krivo. Tako je i s riječima. "Istražiteljski postupak" a ne konačno rješenje, najvrijedniji je učinak ove knjige. Autor nas kao u filmu vodi kroz gustu šumu potvrda i značenja u jadranskim narječjima i govorima, zatim analiza fonetske i morfološke preobrazbe, utjecaje supstrata (dalmatski i grčki), adstrata (mletački, talijanski, tršćanski, turski...), prilagodbe i promjene značenja... Polazni oblici koji su nam ponuđeni u *Jadranskim etimologijama* čine nam se tako bliskima i jednostavnima, tako običnima da ni ne slutimo na kakve su muke stavljale etimologa.

Iako mi je čast što mi je Uredništvo ponudilo da napravim prikaz ove knjige, što se na neki način uklapa u red stvari s obzirom da sam učenik profesora Vinje, ne čini mi se uputnim tumačiti dalje autora. Stoga smatram najpouzdanijim postupkom priložiti ovom prikazu djelomičnu obradu jedne glose iz *Jadranskih etimologija*. Npr: barilo.

bàrilo *n* "bačva"; mjera za tekućinu (cca 60 l), Korčula; općenito u Dalmaciji; rjeđe **bàrìl**; **barìl -ila** *m* Brusje HDZb 7, 396; **barìl** *Orlec* 207; **barìo, -rjèla** *m* Boka (akcent iz LRBK 27 nepouzdan!); **barìlce** *n* Dračevica; **barilòt** *dem* Komiža "bačvica" (ČDLex 34); **bùraća** *f* "ploska" mala plosnata bačvica bez ručke", *Poljica* 425; **burāća** "lederne Flasche", Brusje (ČDLex 92 i HDZb 5, 415); **bùrilo** *n* "vučija za nošenje vode", Drum (Imotski); drvena posuda duguljasta oblika za nošenje vode, Cesarica, **burilica** *f* "isto", Vrgada (RGOV 32); **bùra** "small white cask for milk, with one handle, usually carried on the head" (*dem* **búrac** *m*); **bùrina** 'old pan for pig's wash', *Orlec* 218; mol. hrv. **bàrla** "bačvica", Kruč, nije iz abruc. (DAM 2305).

Nakon svih dostupnih potvrda autor nas uvodi u problem. Ne držeći se strogo leksikografskog postupka (što je također jedna od velikih vrijednosti ovog glosarija), V. Vinja nas iscrpno obavještava o razlozima Skokova postupka, te se kritički osvrće na slaba mjesta u ERSHJ:

"Upravo zbog nesuglasja koje vlada među etimologičarima kad je u pitanju postojanje leksema *burača* i *baril* (Skok 1, 238 i 1,113) nameće se potreba podrobnije rasprave i donošenja novih varijanti i podataka. U prvom redu, može se braniti i osporavati Skokovo uspostavljanje dvaju odjelitih članaka za *burača* i *baril*. Tako je postupio jer je bio uvjeren da je *bùraća / buraća / burāća*" od tal. *borraccia* (14. v.)", ali je i sâm smatrao da se osnova iz *bure* (a ta se riječ obrađuje u članku *baril*) nalazi i u *burača*, što bi prema metodi koja se slijedi u ERSHJ nalagalo tretiranje tih likova u jednom gnijezdu. I najzad, s.v. *baril* ističe da "odnos između *bùre* i *bàril* nije jasan". Doista, ta je nejasnoća učinila da i sâm članak ne bude jasan. Nejasan je za prosječnog korisnika, ali i za specijalista romanske lingvistike, samo s tom razlikom da onaj koji se služi rječnikom, ako mu se izriječkom ne kaže da je

etimologija nepoznata, uvijek može pomisliti da ništa nije razumio, da se izgubio u masi paralela, pa da shvaćanje etimologije prelazi njegove mogućnosti, a to se i sa Skokovim rječnikom često događa. To sve govori o prednosti onih rječnika u kojima se otvoreno priznaje: etimologija nepoznata, a nadasve onih u kojima nalazimo posebne popise s riječima "nepoznata i nesigurna postanja", kao što su FEW i EWUGr."

Autor nas dalje vodi kroz velike etimologijske repertoare, da bi se na koncu posvetio svom cilju: odrediti jezik iz kojega smo riječ(i) preuzeli. Ova se rasprava proteže na gotovo dvije stranice, a autor je zaključuje ovako:

"Svi navedeni oblici nam i dalje ne dopuštaju tumačenje prema kojemu bi likovi sa *bur-* bili u novije vrijeme nastali iz *barile*, a to nas upućuje na jedini mogući zaključak da su morala postojati dva prvotna polazišta: jedno (ibersko) *BARRO ("glina", DEI 441, drugačije REW 1038 i FEW 1, 331, koji drže da *baril* nastavlja langob. *bara*) iz kojega je *baril* i jedno *BURRO iz kojega su potekli oblici na *bur-*, a iz toga je izvora, prema DEI 568, nastalo španjolski *borracha* i salentino *vurru* "krčag" ("specie di orciuolo", VDS 828).

Do istog zaključka dolazi i Skok: "Imale bi se prema tome pretpostaviti *bara i *burro kao mediteranske riječi". Samo takav zaključak, unatoč onomu *prema tome* isključuje sve ono što je (da li od Skoka?) "napabirčeno" (Bezlaž) kroz članak *baril* i sve one proturječne etimologije koje se između natuknice i citiranog zaključka navode, sva ona mjesta u kojima se preuzima DEI, a da se taj rječnik u *Lit*, uopće ne spominje".

Slijedi popis korištene literature u natuknici.

5. Zasluga je V. Vinje da su romanistika i romanisti u velikoj mjeri vratili svoj dug Skoku i etimologiji. Upućeni će reći: to se od njih i očekivalo! No, time pitanje dopuna *Rječniku* nije skinuto s dnevnog reda hrvatskih etimologičara. Germanisti, slavisti, kroatisti i lingvisti iz drugih jezičnih skupina trebali bi o njemu reći svoj (etimološki) sud i svojim *dopunama* popuniti mozaik. Tek tada bismo imali zaokružen pogled na stanje etimologije u hrvatskom jeziku.

Iako u podnaslovu knjige stoji riječ *dopune* i mada bi se moglo pomisliti da je riječ samo o leksičkim dopunama, tome nije tako. U zaključku svakako želimo naglasiti da je ovdje prije svega riječ o dopunama koje nisu nigdje izrijekom spomenute, to jest metodološkim "dopunama" u pristupu etimologijskim istraživanjima. Onima kojima je poznat rad V. Vinje to je svakako jasno. No, ovo je potrebno još jednom naglasiti zbog onih koji se olako otiskuju na etimološku plovidbu prividno mirnim morem.

U Zadru, 21. listopada 1999.